

Bezpieczeństwo ekonomiczne regionów w polityce społeczno-gospodarczej państwa

Economic security of regions in the socio-economic policy of the state

Wstęp

Współcześnie do najważniejszych dziedzin bezpieczeństwa państwa należy bezpieczeństwo ekonomiczne, stanowiące fundament rozwoju społeczno-gospodarczego i wzrostu gospodarczego państw i regionów. Jednocześnie akcentuje się ważność wykorzystywania zróżnicowanych terytorialnie szans i predyspozycji rozwojowych. W tych warunkach bezpieczeństwo ekonomiczne może stanowić istotny przedmiot oddziaływań w ramach prowadzonej polityki społeczno-gospodarczej, w tym polityki realizowanej wobec regionów. Celem artykułu jest zaprezentowanie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów jako uwarunkowania i płaszczyzny oddziaływań polityki społeczno-gospodarczej państwa¹. Zwróci się uwagę na wybrane aspekty teoretyczne i praktyczne podjętej problematyki z odniesieniem do polskiej *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony* (KSRR 2030) przyjętej w 2019 roku (Rada Ministrów, 2019). Wskaże się na główne powiązania między bezpieczeństwem ekonomicznym regionów a polityką społeczno-gospodarczą państwa. W pracy wykorzysta się metody badawcze, w tym metodę krytycznej analizy literatury przedmiotu oraz metodę analizy i syntezy.

¹ Pojęcie regionu w kontekście bezpieczeństwa ekonomicznego może być rozpatrywane przynajmniej w dwóch ujęciach: w odniesieniu do regionów rozumianych jako jednostki mniejsze od państwa (np. województwa w Polsce) albo regionów rozumianych jako jednostki większe od państwa (np. region Europy Środkowo-Wschodniej). W artykule przyjęto pierwsze ujęcie.

1. Istota bezpieczeństwa ekonomicznego regionu

Bezpieczeństwo ekonomiczne regionu powinno być uznawane za jeden z fundamentów bezpieczeństwa państwa. Zdaniem autora tego artykułu bezpieczeństwo ekonomiczne regionu może być określane jako stan pewności funkcjonowania gospodarki regionalnej oraz rozwoju gospodarczego i realizacji celów ekonomicznych w regionie. W szerokim ujęciu temu bezpieczeństwu sprzyja tworzenie w regionie warunków dla stabilizacji gospodarczej, rozwoju społeczno-gospodarczego, wzrostu gospodarczego, wysokiej konkurencyjności² i innowacyjności gospodarki, optymalizacji funkcjonowania i rozwoju infrastruktury społeczno-ekonomicznej, ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego, a także efektywnego funkcjonowania instytucji oraz wykorzystywania zasobów ekonomicznych, w tym kapitału ludzkiego i kapitału społecznego. Warto nadmienić, że region jest względnie jednorodnym obszarem, który został wyodrębniony na podstawie określonych kryteriów³.

Bezpieczeństwo ekonomiczne regionu ściśle wiąże się z bezpieczeństwem ekonomicznym państwa, określanym przez Stachowiaka jako „stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych” (Stachowiak, 1994, s. 189). Jednocześnie, rozważając problematykę dotyczącą istoty bezpieczeństwa ekonomicznego regionu, warto zaakcentować ważne aspekty związane z funkcjonowaniem i rozwojem gospodarki regionalnej, będącej integralną częścią gospodarki narodowej (por. Jaźwiński, 2011, s. 59–60). Zdaniem Kłosińskiego bezpieczeństwo ekonomiczne to „całokształt czynników i uwarunkowań zabezpieczających niezależność gospodarki narodowej, stabilność oraz zrównoważenie, gwarantujących jej doskonałe nie się” (Kłosiński, 2006, s. 41). Natomiast według Żukrowskiej bezpieczeństwo ekonomiczne dotyczy takiego stanu „gospodarki, który pozwala jej utrzymywać relatywnie wysoką dynamikę rozwoju, gwarantującą niską stopę bezrobocia, utrzymanie konkurencyjności, stabilne finanse narodowe” (Żukrowska, 2011, s. 2).

Wyodrębnić można różne rodzaje i wymiary bezpieczeństwa ekonomicznego regionu, które są powiązane z rodzajami i wymiarami ekonomicznego

² Na konkurencyjność gospodarki regionalnej wpływa wiele zróżnicowanych czynników. Zob. Piotrowska-Trybull, 2004, s. 25, 44.

³ Według Korenika (2003, s. 50) region stanowi „zespół obszarów graniczących ze sobą, wyróżnionych pod względem podobnych kryteriów w stosunku do obszarów przyległych” i jest postrzegany jako „podsystem strefowy o charakterze przestrzennym”.

bezpieczeństwa państwa. Do podstawowych należą następujące rodzaje ekonomicznego bezpieczeństwa regionu: żywnościowe, energetyczne, transportowe, przemysłowe, finansowe. Za newralgiczną dziedzinę uznaje się bezpieczeństwo finansowe (zob. Brzozowska, Gorzałczyńska-Koczkodaj, Kogut-Jaworska & Szaja, 2018, s. 15–16). Wydaje się, że kluczowe znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju regionów ma zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego. Warto zaakcentować, że utrzymanie stanu bezpieczeństwa dotyczące wymienionych rodzajów bezpieczeństwa ekonomicznego zależy równocześnie od działań na różnych poziomach, w tym krajowym, regionalnym, lokalnym. W ramach określonego rodzaju bezpieczeństwa możliwości oddziaływania na poziomie krajowym są często inne niż na pozostałych poziomach, np. oddziaływanie na bezpieczeństwo energetyczne regionu jest realizowane w znacznym stopniu z poziomu krajowego.

Jednocześnie można analizować różne wymiary bezpieczeństwa ekonomicznego regionu, np. ogólnoregionalny, lokalny, indywidualny. Ten ostatni jest kojarzony z zapewnieniem bezpieczeństwa poszczególnym osobom jako jednostkom, a w ujęciu ogólnego bezpieczeństwa – z ochroną przed różnego rodzaju przemocą. Poprawa stanu i wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli może też być wynikiem podniesienia jakości życia (por. Churski, 2008, s. 126). Należy podkreślić, że bezpieczeństwo indywidualne wykazuje powiązania z bezpieczeństwem ekonomicznym rodzin oraz warunkuje w znacznym stopniu bezpieczeństwo rodziny jako grupy społecznej. W literaturze przedmiotu bezpieczeństwo ekonomiczne rodzin jest określane jako zjawisko różne od ubóstwa oraz związane ze stabilnością kondycji materialnej w przyszłości i możliwością zapewnienia finansowania dotyczącego podstawowych wydatków (Kośny, 2013, s. 173). W ramach ekonomicznego bezpieczeństwa regionu można także rozważać bezpieczeństwo w dziedzinie kapitału ludzkiego, obejmujące m.in. zagadnienia przeciwdziałania „drenażowi mózgów”.

Wysoki poziom bezpieczeństwa ekonomicznego regionu może wynikać w znacznym stopniu z małej liczby, skali i rangi zagrożeń dla jego bezpieczeństwa. Zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego regionu można określić jako wewnętrzne i zewnętrzne czynniki mogące spowodować ograniczenie lub utratę możliwości niezakłóconego funkcjonowania gospodarki regionalnej oraz rozwoju gospodarczego i realizacji celów ekonomicznych w regionie. Rozpatrywane zagrożenia mogą mieć charakter gospodarczy, społeczny, ekologiczny, polityczny czy militarny. Zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego regionu klasyfikuje się na podstawie różnych kryteriów, m.in. znaczenia możliwych następstw oraz prawdopodobieństwa wystąpienia, np. na potencjalne i realne.

Tabela 1 zawiera typologię regionów z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego. Zaproponowano podział regionów na cztery grupy ze względu na poziom bezpieczeństwa ekonomicznego i poziom zagrożeń dla tego bezpieczeństwa. Najkorzystniejsza sytuacja na tle całego państwa występuje w regionach wyróżniających się wyższym od przeciętnego poziomem bezpieczeństwa ekonomicznego i niższym od przeciętnego poziomem zagrożeń dla tego bezpieczeństwa.

Tabela 1. Typologia regionów z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego

		Poziom zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego w porównaniu do przeciętnego w państwie	
		niższy	wyższy
Poziom bezpieczeństwa ekonomicznego w porównaniu do przeciętnego w państwie	wyższy	regiony charakteryzujące się wyższym od przeciętnego poziomem bezpieczeństwa ekonomicznego i niższym od przeciętnego poziomem zagrożeń dla tego bezpieczeństwa	regiony charakteryzujące się wyższym od przeciętnego poziomem bezpieczeństwa ekonomicznego i wyższym od przeciętnego poziomem zagrożeń dla tego bezpieczeństwa
	niższy	regiony charakteryzujące się niższym od przeciętnego poziomem bezpieczeństwa ekonomicznego i niższym od przeciętnego poziomem zagrożeń dla tego bezpieczeństwa	regiony charakteryzujące się niższym od przeciętnego poziomem bezpieczeństwa ekonomicznego i wyższym od przeciętnego poziomem zagrożeń dla tego bezpieczeństwa

(Źródło: opracowanie własne).

W tabeli 1 zaprezentowano typologię dotyczącą bezpieczeństwa ekonomicznego regionów w odniesieniu do wartości przeciętnych. Wydaje się, że można również zaproponować podobne ujęcia z uwzględnieniem podregionów (subregionów) lub innych jednostek terytorialnych oraz odmiennych wyznaczników. W praktyce mogą występować różne dylematy dotyczące stosowania wskazanej typologii, np. związane z określaniem kryteriów zaliczania regionów do poszczególnych grup.

Poziom bezpieczeństwa ekonomicznego regionu oraz zagrożeń dla tego bezpieczeństwa może być mierzony z wykorzystaniem różnych mierników społeczno-gospodarczych. W literaturze przedmiotu do pomiaru bezpieczeństwa ekonomicznego w regionie zaproponowano (Popławski & Smal, 2017, s. 51–54) koncepcję wykorzystującą dwie grupy mierników. W ramach tego ujęcia pierwsza grupa mierników określa poziom rozwoju gospodarczego danej jednostki terytorialnej, a druga dotyczy poziomu życia związanego z warunkami bytowymi ludności.

2. Polityka społeczno-gospodarcza państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów

Ważne miejsce w systemie polityki publicznej może zajmować polityka społeczno-gospodarcza państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów. Wyodrębnianie tej polityki jest związane z uwzględnianiem wymiaru terytorialnego w polityce społeczno-gospodarczej (Jaźwiński, 2017, s. 84). Polityka społeczno-gospodarcza w dziedzinie bezpieczeństwa ekonomicznego zależy w bardzo dużym stopniu od ogólnej polityki społeczno-gospodarczej. W literaturze przedmiotu akcentuje się ważność „założeń polityki społeczno-gospodarczej, uwzględniającej w coraz szerszym zakresie pojęcie bezpieczeństwa” (Stachowiak & Stachowiak, 2014, s. 203). W praktyce polityka społeczno-gospodarcza państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów jest prowadzona w ramach polityki publicznej, ogólnej polityki społeczno-gospodarczej, polityki regionalnej, polityki bezpieczeństwa oraz ich poszczególnych dziedzin, np. polityki strukturalnej, polityki energetycznej, polityki finansowej, polityki rynku pracy czy polityki socjalnej. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że „warunkiem skutecznego kształtowania bezpieczeństwa (ekonomicznego) jest suwerenność podmiotu, w tym przypadku państwa” (Leszczyński, 2017, s. 84).

Zdaniem autora tej pracy można przyjąć, że polityka społeczno-gospodarcza państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów to świadome oddziaływanie jej podmiotów, głównie organów państwa, na bezpieczeństwo ekonomiczne regionów w określonych uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych (np. ekonomicznych, społecznych, politycznych, prawnych), zmierzające do optymalizacji poziomu tego bezpieczeństwa w układach regionalnych i regionach za pomocą odpowiednio dobranych narzędzi i środków zgodnie z regułami nauk społecznych, w tym nauk ekonomicznych. W podejściu szerokim można przyjmować, że sytuacja w dziedzinie bezpieczeństwa ekonomicznego w układach regionalnych i regionach jest wypadkową działania dwóch głównych grup czynników (por. Zacher, 2011, s. 61–67): mechanizmu rynkowego oraz ingerencji władz publicznych. Polityka społeczno-gospodarcza państwa w zakresie bezpieczeństwa regionów stanowi przejaw ingerencji władz publicznych.

Istnieją różne przesłanki podjęcia i realizacji polityki społeczno-gospodarczej w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów. W literaturze przedmiotu rozpatruje się problematykę funkcji państwa w aspekcie bezpieczeństwa (por. Grzywacz & Jaźwiński, 2007, s. 29), w tym rozważa się zagadnienia dotyczące roli państwa w oddziaływaniu na bezpieczeństwo ekonomiczne, również bez-

pieczeństwo ekonomiczne regionów⁴. Warto zwrócić uwagę (Stachowiak & Stachowiak, 2014, s. 212) na niedostateczne uwzględnianie w procesach kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego państwa kwestii związanych z wykorzystywaniem przestrzennych warunków działalności przedsiębiorstw. W tym kontekście zauważa się, że „uwzględnienie zróżnicowanego podejścia [...] do określonych rynków, danego regionu, miasta lub jego ograniczonego obszaru może być źródłem uzyskania przez podmiot gospodarczy przewagi konkurencyjnej i jej utrzymaniem lub powiększaniem w stosunku do jego konkurentów” (Stachowiak & Stachowiak, 2014, s. 212). Zakres polityki społeczno-gospodarczej realizowanej w dziedzinie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów zależy od różnych czynników ustrojowo-systemowych, zewnętrznych i wewnętrznych, w tym o charakterze ekonomicznym i pozaekonomicznym. W ramach realnej polityki społeczno-gospodarczej (por. Lipowski, 2019, s. 268–269) duże znaczenie mają preferencje partii politycznych sprawujących władzę.

Z perspektywy analizy struktury polityki społeczno-gospodarczej państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów należy podkreślić, że polityka ta ma określoną wewnętrzną budowę nazywaną układem morfologicznym⁵. Elementami każdej polityki (Grzywacz, 2005, s. 91), w tym polityki społeczno-gospodarczej w dziedzinie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów w układzie morfologicznym, są: jej podmioty, przedmiot, cele (zadania), uwarunkowania (w tym determinanty), zasady, metody, narzędzia (instrumenty), efekty (rezultaty). Za szczególny rodzaj uwarunkowań można uznać zagrożenia. Stosowanie podejścia morfologicznego zwiększa sprawność i efektywność prowadzenia analiz dotyczących rozpatrywanej polityki. Za podstawowy cel polityki społeczno-gospodarczej państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów można uznać osiągnięcie i utrzymanie optymalnego poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego w układach regionalnych i regionach oraz akceptowalnego poziomu zagrożeń w danych uwarunkowaniach.

W realizacji polityki społeczno-gospodarczej państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów należy uwzględniać międzyregionalne i wewnątrzregionalne zróżnicowania poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego i jego zagrożeń. Respektując zaprezentowaną w tabeli 1 typologię, można pro-

⁴ Obrona narodowa i bezpieczeństwo publiczne mogą być wymieniane wśród dóbr publicznych ważnych z punktu widzenia regionów. Por. Nowak, 2017, s. 45.

⁵ Już Eucken przywiązywał duże znaczenie do podejścia morfologicznego w ekonomii, podkreślając, że „nauka dała impuls do powstania morfologii, bez której poznanie rzeczywistości gospodarczej nie byłoby możliwe. Dzięki zastosowaniu systemu morfologicznego (...) można rozpoznać strukturę całej rzeczywistej gospodarki”. Zob. Eucken, 2005, s. 64.

wadzić zróżnicowaną terytorialnie politykę społeczno-gospodarczą w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego, która może być przykładowo nakierowana w wybranych regionach lub podregionach na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego, a w innych – na jego utrzymanie. Jednocześnie polityka społeczno-gospodarcza państwa może przyczyniać się do poprawy różnych rodzajów i wymiarów bezpieczeństwa ekonomicznego w wybranych regionach, np. do poprawy bezpieczeństwa energetycznego w danym regionie.

W ramach polityki społeczno-gospodarczej w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego odrębny charakter może mieć polityka realizowana wobec poszczególnych obszarów funkcjonalnych, obszarów strategicznej interwencji oraz niektórych regionów i podregionów, wyróżniających się dużym znaczeniem, np. obszarów z aglomeracjami, metropoliami i dużymi miastami. Szczególnie ważne jest uwzględnianie i rozróżnianie obszarów funkcjonalnych oraz obszarów strategicznej interwencji. W praktyce pojawiają się problemy związane z realnym oddziaływaniem na wszystkie wymienione obszary, a efektywność tego oddziaływania bywa niska. Istotną barierę mogą stanowić zwłaszcza uwarunkowania prawno-administracyjne oraz stosowany system instrumentów polityki społeczno-gospodarczej, np. w niewystarczającym stopniu zorientowany terytorialnie.

3. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego a bezpieczeństwo ekonomiczne regionów

Prowadząc rozważania dotyczące polityki społeczno-gospodarczej państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów w Polsce, warto odnieść się do zapisów *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony* (KSRR 2030), przyjętej przez Radę Ministrów we wrześniu 2019 r. (Rada Ministrów, 2019). Strategia ta może być uznana za podstawowy dokument strategiczny polityki społeczno-gospodarczej państwa, realizowanej w układzie terytorialnym, a także polityki regionalnej w perspektywie 2030 roku⁶. Założenia KSRR mogą być analizowane z uwzględnieniem różnych aspektów, zwłaszcza dotyczących celów, wyzwań rozwojowych, założeń strategicznych, koncentracji terytorialnej oraz instrumentów realizacji. W rozpatrywanej strategii wskazano na ważność zrównoważonego rozwoju całego kraju, związanego ze zmniejszaniem dysproporcji w poziomie rozwoju

⁶ System polityki społeczno-gospodarczej państwa oddziałującej na polskie regiony obejmuje różne dokumenty strategiczne. Zob. Dziemianowicz & Szlachta, 2017, s. 355–362.

społeczno-gospodarczego różnych obszarów, w tym miejskich i wiejskich, a także skuteczniejszego rozpoznawania zasobów oraz potrzeb rozwojowych wszystkich obszarów kraju oraz wskazywania wyzwań i barier rozwojowych. Realizacja KSRR oddziałuje na bezpieczeństwo ekonomiczne wszystkich regionów i podregionów w Polsce, aczkolwiek w całym dokumencie strategicznym nie użyto wprost kategorii „bezpieczeństwo ekonomiczne”.

Głównym celem *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego* jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co ma tworzyć warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiąganiu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Ponadto wytyczono trzy następujące cele szczegółowe (Rada Ministrów, 2019, s. 2, 48): zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym; wzmocnienie regionalnych przewag konkurencyjnych; podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie. Pierwszy z tych celów szczegółowych ma zapewnić większą spójność rozwoju kraju, pozostałe dwa dotyczą działań o charakterze horyzontalnym. Skuteczna ich realizacja powinna przyczynić się do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego regionów w Polsce, a także do zmniejszenia w ramach kraju różnicowań międzyregionalnych w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego.

W *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego* określono siedem następujących wyzwań rozwojowych (Rada Ministrów, 2019, s. 2, 6): adaptacja do zmian klimatu oraz ograniczanie zagrożeń dla środowiska; przeciwdziałanie negatywnym skutkom procesów demograficznych; rozwój i wsparcie kapitału ludzkiego i społecznego; wzrost produktywności i innowacyjności regionalnych gospodarek; rozwój infrastruktury podnoszącej konkurencyjność, atrakcyjność inwestycyjną i warunki życia w regionach; zwiększenie efektywności zarządzania rozwojem (w tym finansowania działań rozwojowych) oraz współpracy między samorządami terytorialnymi i między sektorami; przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji. Stwierdzono, że trwałość procesów związanych ze zróżnicowaniami regionalnymi i wewnątrzregionalnymi pod względem społeczno-gospodarczym w Polsce może stanowić poważne zagrożenie dla przyszłego dobrobytu kraju i obywateli. Zauważono też, że wiele gmin w Polsce, położonych zwłaszcza we wschodniej i północno-wschodniej części kraju, na Pomorzu Zachodnim oraz obszarach górskich, odnotowywać będzie znaczne ubytki ludności, przy jednoczesnym szybkim tempie starzenia się ich mieszkańców. Owe wyzwania – zwłaszcza te związane z negatywnymi skutka-

mi procesów demograficznych – pośrednio lub bezpośrednio dotyczą również zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego regionów w Polsce.

Przyjętym w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego* założeniem strategicznym jest prowadzenie polityki regionalnej w większym stopniu opartej na celach wyznaczonych na poziomie krajowym oraz zasobach własnych przy aktywniejszym uczestnictwie rządu, samorządów regionalnych i lokalnych oraz innych partnerów społeczno-gospodarczych. Równocześnie realizowany model instytucjonalny zakłada przede wszystkim zdecentralizowany system programowania oraz realizacji polityki, a także aktywniejszą rolę rządu w rozwiązywaniu zidentyfikowanych problemów i niewykorzystanych potencjałów na poziomie subregionalnym. Mechanizm wdrażania opiera się w dużym zakresie na wprowadzeniu możliwości zawarcia przez samorząd województwa kilku kontraktów z rządem w tym samym okresie: kontraktu programowego (dotyczącego regionalnego programu operacyjnego) oraz kontraktów sektorowych.

Jednocześnie *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego* zakłada wdrażanie modelu rozwoju zrównoważonego terytorialnie, polegającego m.in. na koncentracji wsparcia na słabszych gospodarczo obszarach i nadaniu impulsów do ich rozwoju i integracji z otoczeniem. Przyjęta w ramach KSRR terytorialna koncentracja środków ma dotyczyć przede wszystkim (Rada Ministrów, 2019, s. 41–42): wschodniej Polski⁷ oraz Śląska jako obszarów strategicznej interwencji na poziomie regionalnym z problemami restrukturyzacyjnymi; miast średnich, tracących funkcje społeczno-gospodarcze, oraz obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją jako obszarów interwencji strategicznej wymagających priorytetowej interwencji z poziomu krajowego, kierowanej na poziom subregionalny; innych obszarów koncentracji działań polityki regionalnej na poziomie subregionalnym, zidentyfikowanych w strategiach rozwoju poszczególnych województw, np. w strategii województwa zachodniopomorskiego. W KSRR wskazano, że województwo śląskie jest strategicznym regionem z punktu widzenia zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego dla całego kraju.

Wśród instrumentów realizacji *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego* wymieniono: dokumenty programowe (krajowe i regionalne programy operacyjne), programy rozwoju (w tym programy wieloletnie), projekty strategiczne, polityki publiczne. Podkreślono, że krajowe programy operacyjne będą uwzględniać cele polityki regionalnej i mają być ukierunkowane przede wszystkim na (Rada Ministrów, 2019, s. 102–103): innowacje, inteligentny wzrost – wsparcie wszystkich

⁷ Program Polska Wschodnia dotyczy następujących województw: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego, warmińsko-mazurskiego.

etapów tworzenia innowacji; rynek pracy i adaptacyjność, włączenie społeczne i walkę z ubóstwem, edukację; dobre rządzenie; poprawę jakości powietrza, niską energochłonność, czystą energię, ograniczenie ekstremalnych skutków zmian klimatu, czystą wodę, ochronę przed powodzią i suszą, różnorodność biologiczną i ochronę przyrody oraz gospodarkę o obiegu zamkniętym; bezpieczeństwo energetyczne; dostępność transeuropejską i międzyregionalną; spójność terytorialną. Wymienione kierunki działań dotyczą również bezpieczeństwa ekonomicznego ze znacznym uwzględnieniem bezpieczeństwa energetycznego.

Między *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego* a zagadnieniami bezpieczeństwa ekonomicznego regionów występują wspólne płaszczyzny. Realizacja celów KSRR służy również wypełnieniu celów w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego. W KSRR uwzględniono pośrednie lub bezpośrednie odniesienia do wybranych rodzajów i wymiarów bezpieczeństwa ekonomicznego. Zawarto rozważania dotyczące niektórych determinantów tego bezpieczeństwa, np. determinant o charakterze gospodarczym, infrastrukturalnym, energetycznym, transportowym, społecznym, demograficznym, a także związanych z warunkami życia w regionach. Jednocześnie KSRR można zaliczyć do dokumentów strategicznych, ważnych również z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa ekonomicznego. Wydaje się, że w KSRR można było zaprezentować zagadnienia bezpieczeństwa ekonomicznego w sposób bardziej bezpośredni. Korzystne jest, że w ramach KSRR ujęto kwestie finansowe, a także zaprojektowano system monitorowania i ewaluacji obejmujący wskaźniki monitorowania celu głównego i celów szczegółowych. Niektóre z zaproponowanych wskaźników mogą też monitorować poziom wybranych wymiarów bezpieczeństwa ekonomicznego.

Zakończenie

Warunkiem rozwoju współczesnych państw i regionów jest właściwe kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego. Podstawą prowadzenia polityki społeczno-gospodarczej wobec regionów powinno być dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego, w tym bezpieczeństwa w ujęciu indywidualnym. Kategoria bezpieczeństwa ekonomicznego ma charakter wielowymiarowy i wieloaspektowy. Bezpieczeństwo ekonomiczne regionu zależy w znacznym stopniu od funkcjonowania i rozwoju gospodarki regionalnej. Można analizować różne rodzaje i wymiary bezpieczeństwa ekonomicznego regionu, np. bezpieczeństwo energetyczne danego regionu. Do czynników determinujących poziom bezpieczeństwa ekonomicznego należą występujące zagrożenia. Między

poszczególnymi regionami i podregionami występują zróżnicowania dotyczące bezpieczeństwa ekonomicznego. Wybrane wskaźniki społeczno-gospodarcze mogą być stosowane do pomiaru bezpieczeństwa ekonomicznego regionu.

Za ważną formę ingerencji władz publicznych warto uznać politykę społeczno-gospodarczą państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów. Można rozpatrywać różne przesłanki i elementy tej polityki. Cele dotyczące bezpieczeństwa ekonomicznego powinny zajmować ważne miejsce w realizowanej wobec regionów polityce społeczno-gospodarczej państwa, którą można prowadzić w sposób zróżnicowany, z uwzględnieniem typologii regionów związanej z bezpieczeństwem ekonomicznym. Należy podkreślić, że problematyka bezpieczeństwa ekonomicznego regionów w Polsce może być analizowana w świetle *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony* (KSRR 2030). Skuteczna realizacja tej strategii powinna przyczynić się do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego polskich regionów i zmniejszenia zróżnicowań w zakresie tego bezpieczeństwa w układach terytorialnych.

Bibliografia

- Brzozowska, K., Gorzałczyńska-Koczkodaj, M., Kogut-Jaworska, M., & Szaja, M. (2018). *Finansowe determinanty rozwoju lokalnego i regionalnego*. Kraków–Legionowo, Polska: Wydawnictwo Edu-Libri.
- Churski, P. (2008). *Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską*. Poznań, Polska: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Dziemianowicz, W., & Szlachta, J. (2017). Wnioski i rekomendacje dla świadomego kreowania ścieżek rozwoju w polityce regionalnej i innych politykach publicznych. *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 179, 352–375.
- Eucken, W. (2005). *Podstawy polityki gospodarczej*. Poznań, Polska: Wydawnictwo Poznańskie.
- Grzywacz, W. (2005). *Polityka społeczno-gospodarcza. Istota i założenia metodyczne*. Szczecin, Polska: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.
- Grzywacz, W., & Jaźwiński, I. (2007). *Współczesne uwarunkowania i tendencje polityki ekonomicznej*. Szczecin, Polska: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Jaźwiński, I. (2017). *Kapitał ludzki w polityce regionalnej*. Szczecin, Polska: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Jaźwiński, I. (2011). Determinanty kształtowania polskiego bezpieczeństwa gospodarczego. Wybrane aspekty. *Przegląd Strategiczny*, 1, 59–70.

- Kłosiński, K. A. (2006). Światowe determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego. W: T. Guz, K. A. Kłosiński & P. Marzec (red.), *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw* (ss. 39–51). Lublin, Polska: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Korenik, S. (2003). *Dysproporcje w rozwoju regionów Polski – wybrane aspekty*. Wrocław, Polska: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu.
- Kośny, M. (2013). *Determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego rodzin*. Wrocław, Polska: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Leszczyński, M. (2017). Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa. *Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze*, 6, 83–89.
- Lipowski, A. (2019). O celu polityki gospodarczej inaczej. W: *Ekonomiści dla rozwoju. Sesja III – Sfera regulacji gospodarki*. Materiały X Kongresu Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne (ss. 268–274). Warszawa, Polska.
- Nowak, M. J. (2017). *Niesprawność władz publicznych a system gospodarki przestrzennej*. Warszawa, Polska: PAN, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.
- Piotrowska-Trybull, M. (2004). Istota i czynniki konkurencyjności regionu. W: W. Kosiedowski (red.), *Konkurencyjność regionów w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Międzynarodowa analiza porównawcza: Białoruś, Litwa, Łotwa i Polska* (ss. 17–47). Toruń, Polska: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Popławski, M., & Smal, T. (2017). Podstawy metodologiczne badań nad bezpieczeństwem ekonomicznym Dolnego Śląska. *Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej*, 2(107), 41–58.
- Rada Ministrów (2019). *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony*. Pozyskano z <http://monitorpolski.gov.pl/M2019000106001.pdf> (dostęp: 12.11.2019).
- Stachowiak, Z. (1994). Bezpieczeństwo ekonomiczne. W: W. Stankiewicz (red.), *Ekonomika obrony* (ss. 186–197). Warszawa, Polska: Akademia Obrony Narodowej.
- Stachowiak, Z., & Stachowiak, B. (2014). Kontrowersje i dylematy rozwiązania problemu bezpieczeństwa ekonomicznego w Polsce. *Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej*, 3(96), 189–220.
- Zacher, L. W. (2011). Państwo i rynek w wielowymiarowym kontekście – między ideologią a pragmatyzmem. W: P. Marzec (red.), *Servire veritati. Księga jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin Profesora Kazimierza A. Kłosińskiego* (ss. 55–74). Lublin, Polska: Wydawnictwo KUL.
- Żukrowska, K. (2011). *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Referat opracowany na konferencję „Problemy współczesnego wymiaru bezpieczeństwa”. Warszawa, Polska.

Streszczenie

Ważną dziedziną bezpieczeństwa państwa jest bezpieczeństwo ekonomiczne, które można również analizować w aspekcie regionów i układów regionalnych. W artykule zaprezentowano bezpieczeństwo ekonomiczne regionów jako uwarunkowanie i płaszczyznę oddziaływań polityki społeczno-gospodarczej państwa. Wskazano na istotę bezpieczeństwa ekonomicznego regionów z uwzględnieniem jego wybranych rodzajów i wymiarów. Zaproponowano koncepcję polityki społeczno-gospodarczej państwa w zakresie bezpieczeństwa ekonomicznego regionów. Przeanalizowano założenia *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego* z odniesieniem do bezpieczeństwa ekonomicznego regionów w Polsce. W zakończeniu zawarto wnioski.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo ekonomiczne, polityka społeczno-gospodarcza, polityka regionalna

Summary

An important area of the state security is economic security, which can also be analyzed in terms of regions and regional systems. The article presents the economic security of regions as a determinant and basis for actions in the socio-economic policy of the state. The essence of economic security of the regions was pointed out, taking into account its selected types and dimensions. The concept of socio-economic policy of the state in the field of economic security of regions was proposed. The assumptions of the National Strategy for Regional Development were analyzed with reference to the economic security of regions in Poland. The paper ends with conclusions.

KEYWORDS: economic security, socio-economic policy, regional policy

Nota o autorze

Dr hab. Ireneusz Jazwiński, prof. US – Uniwersytet Szczeciński, Wydział Ekonomii, Finansów i Zarządzania, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Geografii Społeczno-Ekonomicznej, Katedra Polityki Społeczno-Ekonomicznej; główne dziedziny działalności naukowej: polityka regionalna, polityka społeczno-gospodarcza, bezpieczeństwo ekonomiczne, kapitał ludzki; e-mail: ijazwinski@wp.pl, ireneusz.jazwinski@usz.edu.pl; ORCID 0000-0002-6532-4247.